

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

مرکز تهران

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری

گروه جغرافیا

تحلیل فضای شهری با رویکرد سیستمی

(مطالعه موردی: شهرک اکباتان)

عهدیه توسلی

استاد راهنما: دکتر سید مهدی موسی کاظمی

استاد مشاور: دکتر مجید صفاری نیا

تیر ۱۳۹۱

شماره.....
تاریخ.....
پیوست.....

((تصویب نامه))

پایان نامه تحت عنوان

"تحلیل فضای شهری بارویکرد سیستمی" نمونه موردی شهرک اکباتان
" "

تاریخ دفاع شنبه ۱۳۹۱/۰۴/۳۱ ساعت: ۹ الی: ۱۰: انمره: ۱۹۱۲۵ درجه: عالی

اعضای هیات داوران:

دانشجو: عهدیه توسلی به شماره دانشجویی: ۸۷۰۰۰۴۳۵۹

استاد داور

هیات داوران:

داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
استاد راهنما	دکتر سید مهدی موسی کاظمی	استاد	
استاد مشاور	دکتر مجید صفاری نیا		
استاد داور	دکتر اسماعیل علی اکبری	دانشیار	

تقديم:
به ژرفاي وجود پدرم
به مهر جی پايان مادرم

و

تقديم
به يار هميشگی
همسر عزيزم

سپاسگذاری

رسانیدن این پایان نامه به منزلگاه حاضر ممکن نبود مگر با مساعدت بزرگوارانی که مرا در علم و تجربه خود شریک نمودند و همواره سپاسگذار خود ساختند.

شایسته است پیش از همه از اساتید فرهیختهام جناب آقای دکتر موسی کاظمی و جناب آقای دکتر صفاری‌نیا قدردانی کنم که با دقت نظر و صبر بی‌پایانشان مرا کام به کام رهنمون شدند. و با سپاس و تشکر صمیمانه از همیاری جناب آقای دکتر صادقی.

چکیده

زندگی انسان در تمامی دوره‌های زمانی، متأثر از مسائل و موضوعات مختلف محیطی بوده است. رفتارشناسان معتقدند که کیفیت محیط زندگی افراد جامعه بر روند فعالیتهای روزمره آنها و بویژه، خصوصیات روحی و رفتاری آنان تاثیر می‌گذارد. لازمه سلامت، رشد و پویایی یک جامعه، وجود افراد سالم، پویا و فعال در آن جامعه است که به محیط روح ببخشند و جامعه را بسوی اهداف عالی پیش برند. حال این پرسش مطرح می‌شود که آیا رابطه ای بین رفتار، محیط پیرامون و چگونگی قرارگیری اشیا و کاربریهای مختلف وجود دارد؟

این تحقیق با عنوان تحلیل فضای شهری با رویکرد سیستمی سعی دارد پاسخی منطقی با معرفی عینیات آن در محیط بیابد و برنامه ریزان و طراحان شهری را بیشتر متوجه عواقب کارشان نماید. در اینجا فضای شهر (که به عنوان نمونه شهرک اکباتان است.) از بعد عناصر محیطی و رابطه بین آنها مورد بررسی قرار گرفته است. تا با شناخت مشکلات و پیدا کردن علت آنها، به کمک قوانین و روابط بین عناصر محیطی راه حلهای لازم پیشنهاد شود. فرضیه‌های این تحقیق عبارتند از:

۱- بی نظمی فضایی در شهرک اکباتان با بروز مشکلات (ازدحام، ترافیک، ناامنی، آلودگی صوتی و هوایی) شهری رابطه دارد.

۲- بی نظمی فضایی (چرخه مخرب در محیط) بارفتارهای نامناسب در بین ساکنین شهرک اکباتان در ارتباط است.

به طور کلی اطلاعات مورد نظر در این پایان نامه در دو گروه عمده، داده‌های گرافیکی و داده‌های توصیفی دسته بندی شده و سپس با توجه به ماهیت آنها، داده‌ها با یکدیگر تطبیق داده شده‌اند. این کار با کمک مشاهده فضای مورد بررسی و مصاحبه با چند گروه اطلاع رسان انجام شده است. این امر باعث شناخت بهتر منطقه و مشکلات آن و ارائه یک سری راهکار برای رفع و یا پیشگیری شده است. یافته‌های این تحقیق به شکل نقشه و جداولی ارائه شده که در آنها نحوه اثر انرژی و میزان آن در هر جهت جغرافیایی نشان داده شده است.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می دهد که میانگین اثر انرژیها در کل سایت خشتی است در حالیکه در هر قسمت بوضوح میتوان اثر منفی حاصل از عدم همخوانی عنصر آن قسمت را با جهت جغرافیایی آن مشاهده کرد. حاصل این قرارگیری نامناسب ایجاد مسائل و مشکلاتی است که اغلب به شکل کاملاً محسوسی ساکنین و استفاده کنندگان از آن محیطها را آزار می دهد.

بنابراین رعایت قوانین قرارگیری عناصر محیطی برای طراحان و برنامه ریزان شهری بعلت ایجاد مشکلات و اثر گذاری مستقیم بر رفتار افراد الزامی است.

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول

کلیات

۴	۱.۱ مقدمه.....
۵	۲.۱ طرح مساله و بیان سوالهای اصلی تحقیق.....
۸	۳.۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....
۱۲	۴.۱ فرضیه‌ها.....
۱۲	۵.۱ روش انجام تحقیق.....
۱۲	۶.۱ فلمر و تحقیق.....
۱۳	۷.۱ مفاهیم کلیدی.....
۱۳	۱.۷.۱ فضای شهری.....
۱۳	۲.۷.۱ رویکرد سیستمی.....
۱۴	۳.۷.۱ فنگ شویی.....
۱۴	۴.۷.۱ شهرک اکباتان.....
۱۴	۸.۱ مشکلات تحقیق.....

فصل دوم

مفاهیم و مبانی نظری پژوهش

۱۶	۱.۲ مقدمه.....
۱۶	۲.۲ مفاهیم.....
۱۶	۱.۲.۲ مفهوم محیط:.....
۱۶	۲.۲.۲ مفهوم فضای شهری.....
۱۸	۳.۲.۲ مفهوم عناصر محیطی.....
۱۹	۴.۲.۲ مفهوم شهرک.....
۲۰	۳.۲ نظریه‌ها و مکاتب:.....
۲۰	۱.۳.۲ نظریه روانشناسی محیطی.....
۲۵	۲.۳.۲ مکتب رفتار فضایی.....

۲۷ نظریه سیستمها ۳.۳.۲
۳۱ نظریه فنگ شویی ۴.۳.۲
۵۲ مطالعات و تجربیات ۴.۲
۶۲ جمع بندی ۵.۲

فصل سوم

ساختارشناسی محدوده مورد مطالعه

۶۵ مقدمه ۱.۳
۶۵ ویژگیهای شهر تهران ۲.۳
۶۵ مشخصات جغرافیایی ۱.۲.۳
۶۸ ویژگیهای جغرافیایی منطقه ۵ ۳.۳
۷۰ مختصات جغرافیایی منطقه ۵ ۱.۳.۳
۷۰ ویژگیهای جمعیتی منطقه ۵ ۲.۳.۳
۷۲ پیشینه کلی تحولات منطقه ۵ ۳.۳.۳
۷۴ ویژگیهای کاربریهای منطقه ۵ ۴.۳.۳
۷۵ مشخصات جغرافیایی ناحیه ۶ ۴.۳
۷۶ مشخصات جغرافیایی محله اکباتان ۵.۳
۷۶ موقعیت جغرافیایی شهرک اکباتان ۱.۵.۳
۷۶ تاریخچه ساخت شهرک اکباتان ۲.۵.۳
۷۷ تقسیم بندی فضایی درونی شهرک اکباتان: ۳.۵.۳
۷۷ مشخصات آماری شهرک ۴.۵.۳
۸۰ مشخصات اجتماعی شهرک ۵.۵.۳
۸۳ فضاهای کالبدی شهرک اکباتان ۶.۵.۳
۹۲ جمع بندی ۶.۳

فصل چهارم

تحلیل فضای شهری با رویکرد سیستمی

۹۴	۱.۴ مقدمه.....
۹۶	۲.۴ تحلیل فضای شهرک اکباتان از بعد عناصر محیطی
۹۷	۱.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی فضا در شمال شهرک.....
۱۰۱	۲.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در شمال غرب شهرک.....
۱۰۳	۳.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در غرب شهرک.....
۱۰۶	۴.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در جنوب غرب شهرک.....
۱۰۹	۵.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در جنوب شهرک.....
۱۱۲	۶.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در جنوب شرق شهرک.....
۱۱۵	۷.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در غرب شهرک.....
۱۱۷	۸.۲.۴ تحلیل عناصر محیطی در شمال غرب شهرک.....
۱۲۱	۳.۴ تحلیل مکان شهرک بر اساس عناصر محیطی
۱۲۳	۴.۴ تحلیل فضای شهرک اکباتان از نگاه ساکنین.....
۱۲۴	۱.۴.۴ فروشندهگان.....
۱۲۶	۲.۴.۴ زنان خانه دار.....
۱۲۹	۳.۴.۴ جوانان
۱۳۲	۴.۴.۴ سالمندان.....
۱۳۵	۵.۴ جمع بندی.....

فصل پنجم

آزمون فرضیات، نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۳۷	۱.۵ مقدمه.....
۱۳۷	۲.۵ آزمون فرضیات.....
۱۴۳	۳.۵ نتیجه گیری.....
۱۴۵	۴.۵ پیشنهادات.....
۱۴۶	منابع.....

پیشگفتار

آیا رابطه ای بین رفتار، محیط پیرامون و چگونگی قرارگیری اشیا و کاربریهای مختلف وجود دارد؟ اهمیت سلامت جسمی و روانی، ابعاد تاثیر گذاری مشکلات روانی بر فرد و جامعه، تاثیر سوء جوامع شهری بر جان و روان و میزان شیوع انواع بیماریها اهمیت و لزوم برخورد جدی جهت حفظ سلامت و رفع مشکلات را به ما گوشزد می کنند.

ایجاد و گسترش فضاهای شهری موثر، کارآمد و پویا از جمله مباحثی است که مورد توجه معماران، طراحان و برنامه ریزان بوده و هست. فضاهای شهری که بعنوان بطن حیات اجتماعی و شهری امروزی مطرح هستند، دارای ابعاد مختلفی می باشند، اما به نظر می رسد در کشور ما بجز معدود مواردی، همچنان به تعاریف نظری موضوع پرداخته و کمتر به تاثیر فضاهای شهری بر شهروندان توجه شده است.

شهر نیز مانند هر پدیده انسان ساخت دیگر در همه مراتب وجودی خود جلوه حضور و اندیشه انسان و نمادی از ارزش ها، سنت های زیستی و هنجارهای جاری در اندیشه مردمانی است که علاوه بر برخورداری از اصول فرهنگی مشترک به واسطه تعلق به یک قلمرو فرهنگی، در باورهای جمعی و به تبع آن در روابط اجتماعی خود به مرتبه ای از همبستگی و توافق رسیده اند و بر این مبنا به مکان سکونت و استقرار مشترک خود شکل داده اند. به بیان دیگر شهر در معنای حقیقی محل زندگی "جامعه شهری" است. شهر به واسطه انسان های آفریننده آن در ارتباط مستقیم با فرهنگ، ارزش ها، اعتقادات و ویژگی های اجتماعی مردمان یک سرزمین شکل گرفته و معنا می یابد. و همانطور که از سازندگان خود تاثیر میگیرد بر آنها نیز تاثیر میگذارد.

مختصات طبیعی یک سرزمین اعم از ویژگی های جغرافیایی و اقلیمی نیز از جمله عوامل موثر بر شکل گیری شهر بوده و در نظام استقرار شهر (استقرار شهر در دامنه شیب دار کوه نظمی متفاوت از استقرار شهر در سطح هموار یک دشت می آفریند). نظم فضایی و کالبدی شهر (میزان تراکم بافت شهری، نحوه قرارگیری فضاهای باز و بسته بناها نسبت به هم و...) و جهت گیری شهر (رو به آفتاب و بادهای مطلوب) و از سوی دیگر در فرهنگ، آداب رفتاری شهروندان، نحوه پوشش آنان و... موثر است. در حقیقت شهر نمود آشکار و عیان عوامل مختلف تشکیل دهنده آن و تجلی گاه برآیند تاثیرات متقابل آنها بر یکدیگر است.

حضور انبوه رنگ ها، مصالح و خطوط ناهمگون و نامتناسب در نمای بناها، عدم هماهنگی انواع نماها، عدم هماهنگی با محیط و سعی در تفاوت با زمینه از طریق اختلاف بارز ارتفاعی، رنگ، مصالح، طرح و...، عدم وجود پارکینگ متناسب با نیاز و حضور همیشگی تعداد زیادی وسایل نقلیه پارک شده در کنار خیابان ها، انباری شدن بالکن ها و صحنه ناخوشایند حاصل از آن در منظر عرصه های عمومی، بوی نامطبوع ناشی از تجمع زباله ها به خصوص در فصل تابستان، انواع آلودگی های تنفسی به ویژه در شهرهای بزرگ، آلودگی های زیست محیطی به واسطه کاربرد مصالح ساختمانی غیرقابل بازیافت، مسدود شدن چشم اندازهای بصری مطلوب به سمت عناصر طبیعی شاخص توسط ساختمان های بلندمرتبه،

عدم توجه به معیارهای اولیه زیبایی‌شناسی در طراحی نمای ساختمان‌ها، کف‌سازی‌های نامناسب و غیرایمن پیاده‌روها، حضور گسترده و آشفته اتومبیل‌ها و موتورسواران در فضاهای شهری و عدم امکان استفاده ایمن شهروندان از این فضاها و مهمتر از همه و آنچه مد نظر این پژوهش بوده، عدم هماهنگی عنصر هر قطعه با جهت جغرافیایی آن که در فلسفه چینی آورده شده و نظیر آنرا در نظریه سیستمهای جغرافیایی میبینیم ... همه و همه از مصادیق آشفتگی و نابسامانی شهرها و مشکلات جسمی و روانی شهروندان امروز ما هستند. (www.iiiwe.com)

چشم دل باز کن که جان بینی آنچه نادیدنی ست آن بینی (هاتف اصفهانی)

(منظور از نادیدنی در این بیت با توجه به موضوع تحقیق، وجود انرژیها و اثر آنها در محیط است.) با توجه به مباحث فوق هدف از این پژوهش بررسی اصول مرتبط بین یک محیط مطلوب و تاثیر آن بر سلامتی و رفتار افراد است. لذا برای شناخت عناصر محیطی و تاثیر آنها بر یکدیگر و محیط پیرامونشان و نیز بر افرادی که از آن محیطها استفاده می کنند، شهرک اکباتان به دلیل وجود آشنایی بیشتر از فضاهای مختلف آن انتخاب شد.

این پژوهش در پنج فصل به شرح زیر تدوین شده است:

در فصل اول کلیات تحقیق و فرضیه‌ها که شامل دو فرضیه است آورده شده.

در فصل دوم مفاهیم و مبانی نظری این پژوهش از جمله مفهوم محیط، فضای شهری و عناصر محیطی توضیح داده شده. نظریه روانشناسی محیطی، مکتب رفتار فضایی، نظریه سیستمها و نظریه فنگ شویی نیز به تفصیل آورده شده است. سپس به مطالعات و تجربیاتی که در زمینه موضوع مورد بحث این پایان نامه کار شده بود اشاره شده.

در فصل سوم برای معرفی محدوده مورد مطالعه ابتدا شهر تهران و منطقه ۵ شهرداری شهر تهران که محدوده مورد مطالعه در آن قرار دارد از نظر جغرافیایی و پیشینه تحولات معرفی شدند. سپس ناحیه ۶ شهرداری و در نهایت شهرک اکباتان با کمک ذکر تاریخچه و جداول آماری و از حیث مشخصات اجتماعی با کمک گفتگو با اهالی شهرک معرفی شد.

در فصل چهارم مبانی و نظریه‌های آورده شده در فصل دو برای محدوده مورد مطالعه بررسی شد تا فرضیه‌های مطرح شده تایید شوند.

در فصل پنج نیز نتایج حاصل از بررسی محدوده و پیشنهادهایی برای رفع و یا پیشگیری از بروز مشکلات ارائه شده است.

فصل اول

کلیات

۱.۱ مقدمه:

انسان موجودی پیچیده است که دارای انگیزشهای مادی، روحی و معنوی گوناگون و متفاوت می‌باشد. "انگیزش نیرویی است که هدایت کننده و سازمان دهنده ادراک، شناخت و یا رفتار هدفمند آدمی است." (مطلبی، ۱۳۸۰: ۶۰)

مدل‌های بسیاری از ماهیت انسان برای درک این انگیزشها و نیازها در روانشناسی و علوم اجتماعی ارائه گردیده است. برای ارضای این نیازها، انگیزشهای انسان باید مورد توجه خاص قرار گیرد. این انگیزشها می‌توانند مادی یا معنوی باشند و با تغییر در این انگیزشها است که ناگهان شکلها و قابلیت‌های محیط معنا می‌یابند یا معنای خود را از دست می‌دهند.

یک محیط ساخته شده و متناسب و منطبق بر نیازهای انسان دارای خصوصیات است که تامین کننده رفتارهای انسان است. بنابراین یک مقرر رفتاری دارای تواناییهای بالقوه گوناگون و تا حدودی نامحدود است و استفاده از این قابلیتها بستگی بسیار به (۱) نیازهای استفاده کنندگان (۲) توانایی جسمی، عقلی و روحی آنها (۳) تجربه آنها از این قابلیتها (۴) چگونگی ساخت و آرایش شکلی محیط مورد استفاده دارد. (مازلو، به نقل از مطلبی، ۱۹۵۴)

بر همین اساس می‌بایست قبل از هر چیز به کمک علم روانشناسی محیطی در ک صحیحی از محیط مورد مطالعه پیدا کرده و سپس با توجه به خواسته‌ها و نیازهای استفاده کنندگان به کمک علم طراحی محیطی فضایی مناسب طراحی کرد.

اما در این میان تاثیر انرژیهای موجود در محیط که قبل از طراحی وجود داشته اند و یا در اثر طراحی بوجود آمده‌اند، نباید نادیده گرفته شود. یکی از مسائلی که بصورت مستقیم و یا غیر مستقیم بر استفاده کنندگان از هر محیط تاثیر زیادی دارد، انرژیهای آن فضا است.

در واقع ایجاد نظم-تعادل و هماهنگی در میان تمام ابعاد وجودی اعم از جسمی و روحی و روانی انسان و ارتباط محیطی وی با داخل و خارج اهمیت فوق العاده‌ای در طراحی و برنامه ریزی شهری و یا هر فضایی که انسان از آن استفاده می‌کند، دارد.

به همین دلیل در این فصل ضمن طرح مساله و بیان سوال‌های اصلی تحقیق، سابقه و ضرورت انجام این تحقیق بررسی شده است. سپس فرضیه‌ها که شامل دو فرضیه است و روش انجام تحقیق و قلمرو مورد مطالعه آورده شده است. مفاهیم کلیدی نیز شامل فضای شهری، رویکرد سیستمی، فنگ شویی و مفهوم شهرک است که در مورد هر یک توضیح مختصری داده شده است.

لذا این پایان نامه با تاکید بر شناخت انرژیهای محیط و تاثیر آنها بر رفتار افراد انجام شده است.

۲.۱ طرح مساله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق:

روان انسان، وی را اشرف مخلوقات ساخته و کلیه ارتباطات و ادراکات آدمی با خود و جهان اطرافش جنبه روانشناختی دارد. به جرات باید گفت سلامت و تکامل روان انسان حایز اهمیت‌ترین امر در زندگی محسوب می‌شود که تعیین کننده سعادت یا فلاکت انسان است. (ملازم حسینی، ۱۳۸۵: ۱)

طراحان و بر نامه ریزان شهری امروزه توجه ویژه ای به شناخت روانشناسانه رفتارهای انسان دارند. زیرا اینگونه رفتارها با محیط کالبدی ارتباط تنگاتنگی دارد. لذا توجه طراحان به بررسی روانشناختی فضاهای طراحی شده پیوندی نا گسستنی بین روانشناسان محیطی و آنها ایجاد کرده است.

روانشناسان محیطی نیز خود را ملزم به پژوهش در رفتار انسان در محیط روزمره اش ساخته اند تا بتوانند تاثیرات محیط کالبدی را به گونه ای مستقیم یا غیر مستقیم بر رفتار انسان بررسی نمایند.

بیش از چند دهه از احساس نیاز و همکاری روان شناسان و طراحان و برنامه ریزان شهری در شاخه‌های گوناگونی چون معماری، طراحی شهری، برنامه ریزی شهری، طراحی منظر، طراحی صنعتی و غیره میگذرد. عدم آشنایی معماران و برنامه ریزان و طراحان شهری موجب میشود تا آنها کمتر بتوانند از همبستگی بین علوم روانشناسی و طراحی بهره گیرند. (مطلبی، ۱۳۸۰: ۵۳)

برای شناخت بهتر محیط و منظر باید به عناصر سازنده آن توجه شود. و همانطور که صادقی در مقاله خود آورده "همه عناصر محیط روی روح، احساس و پیکر ما اثرات مختلفی ایجاد می‌کنند. کمبود برخی از آنها در محیط زندگی می‌تواند باعث بروز یا تشدید رفتارهای مختلفی در ساکنین بناها شود که برخی از آنها مخرب و ناسالمند." (صادقی، ۱۳۸۷: ۱۲)

در واقع محیط مجموعه ای از عناصر است که بر یکدیگر تاثیرات متقابل دارند. تغییر هر یک از عناصر سیستم بر سایر عناصر سیستم تاثیر میگذارد و موجب تغییرات در کل سیستم میشود. اعتقاد به سلسله مراتب همواره از اصول تفکر سیستمی است.

اگر ما قبول کنیم که طبق تعریف فیزیک کوانتوم هر چیزی در جهان شکلی از انرژی با فرکانس‌های گوناگون است که برخی را ما می‌توانیم ببینیم و برخی را نه، پس در آن صورت قبول خواهیم کرد که بعضی از این انرژی‌هایی که ما نمی‌بینیم مانند شیئی نادیدنی در اطراف ما و خانه‌های ما در حال حرکت می‌باشند.

در فلسفه محیطی چینیه‌ها، تفکر سیستمی با مفهوم فنگ شویی (feng shui) بیان میشود. "فنگ شویی در پی آن است که اطمینان دهد این انرژی کیفیتی تاثیر گذار در زندگی ما داشته و می‌توان حرکت آن انرژی را در مسیر سالمی به حرکت درآورد. هر کدام از ما انسان‌ها نیازهای شخصی و احساسات خودمان را به خوبی می‌شناسیم و اگر این امکان را داشتیم که دقیقا طبق خواسته‌های درونیمان عمل کنیم احتمالا انتخاب‌های بهتری نسبت به آن چه که تا الان انتخاب کرده ایم انجام می‌دادیم." (پارا، ۱۳۸۰: ۱)

اما زندگی امروزی و شرایط سختی که در آن وجود دارد باعث شده است تا کمتر به نیازهای درونی و احساساتمان پاسخ دهیم.

فنگ‌شویی هنر و علم بررسی محیط از لحاظ زیبایی و کیفیت و ارتباط آن با زندگی می‌باشد. **Feng** به معنی باد و **Shui** به معنی آب میباشد باد و آب دو عنصر پویا در محیط هستند که با حرکت خود باعث جابجایی انرژی میشوند. باد کیفیتی از انرژی است که دیده نمی‌شود ولی احساس میشود و آب انرژی ای است که هم دیده میشود و هم احساس میشود. این دو عنصر با هم و در کنار هم چرخه حیات را پوشش می‌دهند. شاید یکی از خواسته‌های مهم انسان امروزی زندگی طبیعی باشد. فنگ‌شویی به ما کمک می‌کند تا هارمونی طبیعت را در محل زندگی خود ایجاد کنیم.

ابرو باد و مه و خورشید و فلک در کارند تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری (سعدی)

فنگ‌شویی هم علم است و هم هنر. فنگ‌شویی امروزی، همچون سایر علوم از طریق تجربه و آزمون و بهره‌گیری از فرهنگ چین باستان، دوائیسم، اندیشه‌های کنفسیوس، بودیسم و علوم مختلف همچون روانشناسی، مردم‌شناسی، جغرافیا و همچنین استفاده از فرهنگ‌های گوناگون شرایط زندگی مناسبی را برای ما بوجود می‌آورد. در جهان‌شناختی چینی‌ها در طبیعت پنج عنصر فیزیکی وجود دارند. این عناصر عبارتند از آب، آتش، چوب، فلز و زمین. عناصر پنجگانه فوق به صورتهای مختلف روی هم تاثیر می‌گذارند. این تاثیرات است که باعث بوجود آوردن تغییرات مختلفی در محیط اطراف ما می‌شود. برای بیان نحوه اثر گذاری آنها چرخه‌های مختلفی تعریف شده است. مهمترین این چرخه‌ها عبارتند از چرخه مولد و مخرب. در چرخه مولد نشان داده می‌شود که چگونه هریک از این عناصر انرژی یا چی (chi) خود را به عنصر بعدی منتقل می‌کند و آن را می‌سازد. در این چرخه هریک از عناصر دارای "چی" یا نیروی حیاتی خاص خود است. چرخه دوم را چرخه مخرب یا کنترل کننده می‌نامند. در این چرخه همین عناصر پنجگانه مشاهده می‌شوند ولی نحوه اثر آنها روی هم به گونه‌ای است که "چی" هرکدام باعث تخریب "چی" عنصر بعدی می‌شود. لذا پس از شناخت عناصر و تاثیر آنها از محیط بر افراد ساکن در آن میتوان مشکلات را شناسایی و برای رفع آنها اقدام کرد. (صادقی، ۱۳۸۳: ۳۰) از جمله محیط‌هایی که تحت تاثیر و تاثیر گذار است محیط شهر می‌باشد.

"چی" آسمانی و "چی" زمینی در هم تنیدند و هر آنچه هست را پدید آوردند. لون هنگزی

به عنوان مثال تمامی درختانی که در اطراف یک خانه قرار دارد نباید ارتفاعی بلند تر از خانه داشته باشد در صورتی که درختان ارتفاعی بلندتر از سقف خانه داشته باشد برای ساکنین تولید انرژی منفی خواهد کرد.

لازم به ذکر است که درخت و گیاهان دارای انرژی مثبت هستند و انرژی "چی" به واسطه آنها در خانه باثبات و پایدار خواهد شد. اما هر انرژی مثبتی هم وقتی به مقدار خیلی زیاد در یک فضا موجود باشد تبدیل به انرژی منفی می‌شود و برای ساکنان یک فضا مضر است، و یازمینهای بازیافت و احیا بستگی به نوع زباله ای که در آن ریخته می‌شود دارای انرژی‌های منفی متفاوتی بوده و مقدارهای متغیری دارد

زباله‌های الکترونیکی بدلیل عدم ورود به چرخه حیات زمین برای هزاران سال در زمین باقی مانده و انرژی منفی بالاتری دارد و بطورمثال زباله‌های کاغذی بدلیل ورود مجدد بعد از چند سال به چرخه طبیعت انرژی منفی کمتری دارد. انرژی منفی این گونه زمین‌ها برای اعضای یک خانه بیماری و ازدست دادن فرصتهای شغلی و پیشرفت است. راهی برای کاهش این انرژی منفی وجود ندارد و بهتر است این خانه را ترک کرد.

تحقیقات نشان می‌دهد که محیطهای شهری آشفته و متراکم و فاقد عناصر طبیعی به دلایل متعددی از جمله افزایش استرس، کاهش توجه و تمرکز در ادراک، موجب اختلال در میزان کارایی، پرخاشگری و در بلند مدت منجر به بیماری‌های مزمنی مانند فشار خون و بیماری‌های قلبی می‌گردند. (علوم، ۱۳۸۷: ۱)

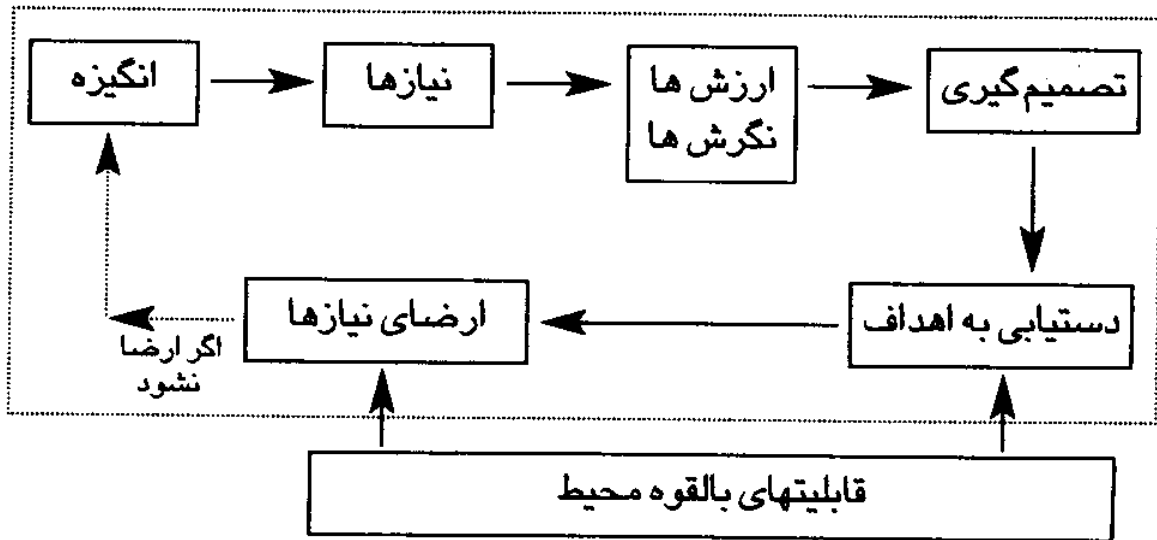
باتوجه به این مساله سوالهای زیر مطرح می‌شوند:

آیا بی‌نظمی فضایی باعث بروز مشکلات (ازدحام، ترافیک، ناامنی، آلودگی صوتی و هوایی) در شهرک اکباتان می‌شود؟

آیا می‌توان علت رفتارهای نامناسب را اثر چرخه مخرب انرژی‌ها دانست؟

۳.۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

زندگی انسان در تمامی دوره‌های زمانی، متاثر از مسائل و موضوعات مختلف محیطی بوده است.

شکل ۱.۱: مدلی از رفتار که در آن انگیزش انسان به مثابه فرایندی پویا ارائه شده است.

(ماخذ: مطلبی، ۱۵، ۱۳۸۰)

رفتار شناسان معتقدند که کیفیت محیط زندگی افراد جامعه بر روند فعالیتهای روزمره آنها و بویژه خصوصیات روحی و رفتاری آنان تاثیر می‌گذارد. "لازمه سلامت، رشد و پویایی یک جامعه، وجود افراد سالم، پویا و فعال در آن جامعه است که به محیط روح ببخشند و جامعه را به سوی اهداف عالی پیش برند." (ملازم حسینی، ۱۳۸۵: ۳)

امروزه روند توسعه شهرها در کشورهای جهان سوم سرعتی چشمگیر و نا موزون داشته که از عواقب آن، بروز کلانشهرهاست. با گسترش بی رویه و بی برنامه، افزایش فاصله میان محل کار و زندگی، افزایش تردهای شهری، عدم تشخیص نیازهای انسانی، آلودگی‌های صوتی و بصری، شامه و هوا، فقدان مسکن مناسب، بیکاری، فقدان عدالت اجتماعی، ازدحام و بروز تعارضهای اجتماعی، ناهنجاریهای رفتاری، از میان رفتن حس تعلق به محیط و گسستن پیوندهای اجتماعی همگی را می‌توان جزو شرایط و کیفیات نامناسب شهری دانست که با ایجاد فشارهای روانی در افراد اثرات سوئی بر سلامت جسمی و روحی آنها می‌گذارد و موجب اختلال در عملکرد افراد در قلمرو اجتماعی، روانشناختی و جسمانی و همچنین تضعیف سیستم ایمنی بدن و مستعد شدن آن برای ابتلا به بیماریها می‌گردد. (همان منبع)

این مسائل براهمیت پرداختن به موضوع تنش و راهکارهای کاهش آن در کلانشهرها تاکید می‌ورزد. به نظر میرسد برای کاهش تنش افراد ساکن در شهرها، طراح محیط و منظر می‌تواند از شدت بخشی از مشکلات جسمی و روحی آنها بکاهد که آرامش نسبی حاصل از آن بر سطح سلامت افراد تاثیر مثبت خواهد داشت.

در مورد مساله مطرح شده کتب، مقالات و پایان نامه‌های مختلفی (البته از زوایای متفاوت) کار شده که در زیر چند نمونه را معرفی کرده ام:

بحرینی (۱۳۸۳) در کتاب تحلیل فضاهای شهری طراحی شهری را مساله‌ای میداند "که متخصصین امر در مورد چگونگی انجام آن اتفاق نظر کامل ندارند و هر یک بر اساس تخصص خود به آن می‌نگرند." (بحرینی، ۱۳۸۳: ۱) در این کتاب فضاهای شهری در رابطه با رفتارهای استفاده‌کنندگان از آن فضاها بررسی می‌گردد. "ماهیت و چگونگی فعالیت‌هایی که در فضاهای شهری صورت می‌گیرند بطور کلی به دو عامل عمده و اساسی نسبت دارند: عامل فرهنگ و عامل محیط (یا خصوصیات فضایی - کالبدی). لیکن نحوه و میزان تاثیر این دو بر نحوه وقوع فعالیت‌ها که همان رفتارها و یا به عبارت صحیح‌تر الگوهای رفتاری باید باشد یکسان نیست. در حالیکه هر گونه امکان تغییر در فرهنگ یا در الگوهای رفتاری به صورت مستقیم و در کوتاه مدت وجود ندارد، لیکن می‌توان با استفاده از طراحی، فعالیت‌های مناسب را حمایت و فعالیت‌های نامناسب را تحدید نمود. بر این اساس می‌توان در طراحی خیابان‌ها با استفاده از عوامل و عناصر فضائی، کالبدی و ادراکی مناسب فضاهائی به وجود آورد که انجام فعالیت‌های مطلوب را تسهیل و از انجام فعالیت‌های نامطلوب ممانعت به عمل آورد." (همان منبع)

رازجویان نیز در مقاله خود با عنوان نگاهی به ائتلاف معماری و علوم رفتاری در نیم قرن گذشته وابستگی و توجه به محیط زیست را موضوع مهمی برای تعیین و تصمیم‌گیری دانسته. "اهمیت این کار در تعیین فاکتورهای مؤثر و میزان اثرگذاردن آنها می‌باشد. اینکه فقط از مردم بپرسیم که آیا به محیط علاقه دارند یا خیر در واقع تنها مطرح کردن سئوالی است که یک جواب مثبت را طلب می‌کند نتایج مطالعات نشان می‌دهد که برخی از فاکتورهای تأثیر گذار در دل‌بستگی و علاقه عبارتند از: جنسیت، سن، خاطرات بچگی، مذهب، سیاست، طبقه اجتماعی، ملیت، فرهنگ، تفاوت‌های شهری و غیر شهری، روحیات و ارزشها، تحصیلات و فعالیتها. باید به این نکته نیز توجه داشت که هر علاقه‌ای منجر به واکنش نمی‌شود و در واقع افراد راحتی خود را مهمتر از علاقه می‌دانند. علاقه مندیهای محیطی ممکن است در سطح گسترده‌ای وجود داشته باشد، ولی بنظر می‌رسد که آنقدر پتانسیل ندارد که به عمل منجر شود. با انجام آموزشهای لازم می‌توان علاقه مندیهای ساکنین و افراد محله را از حالت بالفعل به حالت بالقوه درآورد و اگر قرار است محیط تبدیل به فضایی ملموس شود تنها از راه آموزش و بخصوص از سطح دبیرستان امکان پذیر است." (رازجویان، ۱۳۷۶: ۳۸)

همینطور مطلبی در کتاب روان‌شناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی و یا ماتلاک در کتاب آشنایی با طراحی محیط و منظر همگی به گونه‌ای به این موضوع پرداخته‌اند.

پایان نامه‌هایی نیز در این رابطه کار شده از جمله ملازم حسینی (۱۳۸۵) در پایان نامه خود با عنوان منظر شفابخش به بیان نقش طراحی محیطی بر منظر در کاستن از تنشهای محیطی شهرنشینان ساکن در کلانشهرها از طریق بکارگیری مفاهیم و اصول منظرسازی شفابخش پرداخته است.

همینطور علمی در پایان نامه خود با عنوان باغ شفابخش چنین آورده: "شفابخشی (heal) از یک کلمه آنگلساکسونی Healen نشات می‌گیرد که به معنای تمامی است. تمامیت از لحاظ لغوی به معنای کل نگر است؛ کل در اینجا اشاره به جمع جسم و ذهن دارد. پس منظور ما از شفابخشی آن کیفیتی است که جسم و هم ذهن را در بر می‌گیرد." (علمی، ۱۳۸۷: ۲) از نظر علمی شفابخشی انواعی دارد که بشرح زیر آورده: (همان منبع)

۱. "شفای معنوی: جنبه معنوی هر موجود ماهیت درونی اوست. آگاهی بیشتر در مورد سطوح معنوی امکان تجربه حس تعلق به جهان می‌دهد و این به نوعی باعث شفا معنوی و روحی می‌شود.

۲. شفا ذهنی (فکری): کاواین (۱۹۹۷) و اورنتین (۱۹۹۳) معتقدند که اعتقادات شخصی بیماران نقش مهمی در پروسه شفابخشی دارد، پس اگر آیتم‌های فکری یک بیمار اصلاح شوند فرآیند شفابخشی او هم سریع می‌شود.

۳. شفا احساسی و عاطفی: توانایی تجربه کردن زندگی با برقراری ارتباط عمیق با افراد دیگر و دنیای اطراف به وسیله سطح احساسی و عاطفی فرد است.

۴. شفا اجتماعی: یک فرد در انزوا از افراد دیگر نمی‌تواند زندگی کند و همین زندگی جمعی است که موجب نوعی شفابخشی در فرد می‌شود و به همین خاطر تمرینات شفابخشی در میان جمع اثربخش تر است. (نماز جماعت نمونه ای از تاثیرگذاری جمع بر فرد است.)

۵. شفا کالبدی: شفا کالبدی فقط زمانی است که شخص تمایل به بهبودی داشته باشد و اعتقادات و احساساتش هماهنگ باشد، در واقع طب و دارو مکمل‌هایی هستند برای تسریع روند بهبود." (همان منبع)

از لحاظ تاریخی ایده باغ‌های شفابخش که بین منظر و سلامت ارتباطی قوی می‌یافت، برای اولین بار در رابطه با مراکز درمانی مانند بیمارستان‌ها توسط نظریه پرداز آلمانی هرشفیلد در اواخر قرن هجدهم مطرح شد.

مطالب متعدد دیگری نیز در این زمینه ارائه شده است، از جمله مقاله ای با عنوان سیما و منظر شهری که در آن چنین آمده: "فضاهای شهری گره‌ها و مسیرهائی هستند که ضمن محصور بودن، باید از فعالیت و سرزندگی نسبی هم برخوردار باشند. چنین فضاهائی لزوماً باید دارای ویژگیهای خاص فیزیکی و ادراکی باشند تا بتوانند سرزندگی را در خود پدید آورده و حفظ کنند. در واقع پدیده ای است که خود را به صورت عینیتی باورپذیر به استفاده کنندگانش مینمایاند. طراحی